

Протидія залученню дітей до протиправної діяльності в інтернеті. Теорія та практика

За підтримки:

- Управління ювенальної превенції Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України
- Департаменту Кіберполіції Національної поліції України
- Департаменту захисту інтересів дітей та протидії домашньому насильству Офісу Генеральної прокуратури України

Автор:

Філоненко Василь Іванович, магістр
Тренер-методолог ГО Dignity Online
Викладач у ПВНЗ «Європейський університет»

Цей матеріал створено ГО Dignity Online завдяки отриманому гранту від Фонду дитячої стійкості: розвиток спроможності та фінансування українських організацій громадянського суспільства (Children's Resilience Fund: Providing Capacity Building and Funding to Ukrainian Civil Society Organisations) в Україні. Програма реалізується Crown Agents Ukraine та Integrity Action.

Приєднуйтесь до нас у соціальних мережах

Facebook

https://www.facebook.com/dignityonline.ua?locale=ru_RU

Instagram

https://www.instagram.com/dignityonline.ua?utm_source=ig_web_button_share_sheet&igsh=zDNIZDc0MzIxNw==

Чат-бот

@dignity_online_bot
та @online_kids_bot

YouTube

youtube.com/@DignityOnline

TikTok

tiktok.com/@dignityonline.ua

Dignity Online — провідна в Україні громадська організація про захист дітей в інтернеті. Отримала премію Глобального договору ООН та загалом навчила понад 1 млн дітей та батьків. В межах інформаційної кампанії торкнулася мільйонів українських родин, а також створила першу в країні консультаційну лінію щодо безпеки дітей в інтернеті 1545 (далі З) та психологічну лінію підтримки для дітей та батьків на тему онлайн-ризиків на сайті та в Telegram.

Сайт для батьків та освітян: <https://dignityonline.in.ua/adult>

Сайт для дітей: <https://dignityonline.in.ua>

Вступ. Обов'язково для ознайомлення

Цей документ складається з двох великих частин: перша частина - інформаційно-пояснювальна, а друга – безпосередньо самі плани-конспекти уроків. Наприкінці першої частини на вас чекає приємний бонус: **рекомендації психолога, стосовно проведення заняття для дітей, де на Вас чекатимуть особливості комунікації з дітьми на тему вербування та залучення до протиправної діяльності.**

Це інформаційна частина для уроків, що стосуються залучення дітей до протиправної діяльності російськими військовими у цифровому середовищі. Ці матеріали будуть потрібні Вам для кращого ознайомлення з тематикою та для подальшого спілкування з дітьми на заняттях.

Важливо, що саме зараз представники російських спецслужб активно почали залучати українців до протиправної діяльності з метою диверсійної роботи, сіяння паніки та невдоволення, розколу українського суспільства, долучати до збору даних та інформації загалом. Звісно, що представники російських спецслужб не гребують залученням до цієї діяльності неповнолітніх осіб, які з різних причин, які ми обговоримо у цій частині довідника, погоджуються виконувати завдання для ворогів.

Потрібно пояснювати та застерігати дітей, від роботи на ворога, оскільки, представники наших правоохоронних органів виявляють, попереджують та знаходять винних, які постають перед суворим та справедливим судом. Бо за такі вчинки передбачена кримінальна відповідальність, у тому числі з обмеженням або позбавленням волі на тривалий термін. Тому важливо, щоб дорослі люди розуміли особливості онлайн-світу та особливості того, яким чином російські спецслужбісти залучають наших дітей до протиправної діяльності на свою користь. Розбираймося та захищаймо дітей та підлітків разом.

ЗМІСТ

Перша частина 5

Як залучають дітей.....6

Чому діти на це реагують9

Як шукають дітей.....11

Які є ознаки того, що дитину залучили.....13

Алгоритм дій: якщо дитина вже поділилася
чи погодилася на виконання завдання16

Куди звернутися за допомогою17

Рекомендації психолога, стосовно проведення занять.....17

Друга частина 19

План-конспект уроку: “Протидія залученню дітей
до протиправної діяльності в інтернеті” (5-8 клас)20

План-конспект уроку: “Протидія залученню дітей
до протиправної діяльності в інтернеті” (8-11 клас)30

Перша частина

ІНФОРМАЦІЙНО- ПОЯСНЮВАЛЬНА

Як залучають дітей

Основними платформами для вербування є Telegram, Tik-tok, Discord, Twitch, Viber, Steam, WhatsApp, Instagram та онлайн-ігри, проте важливо розібрати детально, як на цих платформах можуть залучати дітей до протиправної діяльності. Але по суті вербування та залучення дітей до протиправної діяльності може відбуватися на будь-якій платформі в інтернеті.

Спробуємо проаналізувати, як на цих платформах може відбуватися залучення дітей з подальшим залученням до протиправної діяльності. Згідно з [опитуванням](#) молоді, діти віком 13-15 років користуються найактивніше Telegram, Tik-Tok, YouTube, Instagram, Viber та Discord. Саме тими платформами, щодо яких є застереження у правоохоронних органів у першу чергу.

Telegram найпопулярніша платформа серед російських військових злочинців

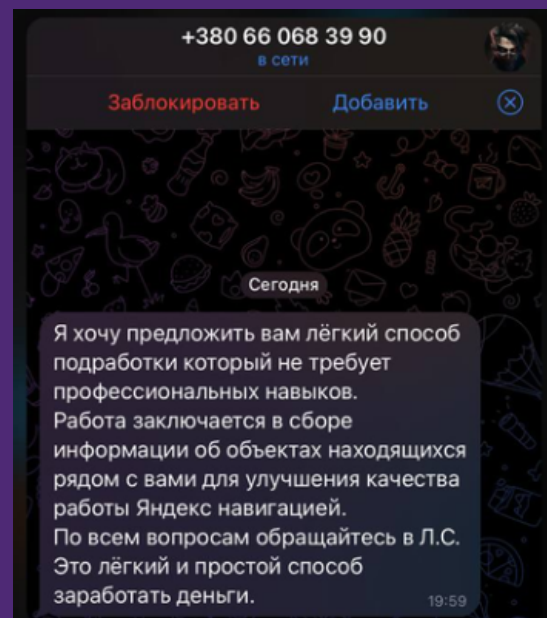
Телеграм – це месенджер із функцією передачі текстових повідомлень, голосових та відеодзвінків, а також із підтримкою каналів та ботів. Важливо, що це платформа, дозволений вік якої складає 16+ років, тобто, коли діти молодшого віку користуються нею без відповідних налаштувань, вони можуть знайти/побачити/долучитися до чогось такого, що може нашкодити їхньому життю та здоров'ю. У 2023 році, згідно з [опитуванням](#) молоді, 58% дітей віком 10-12 років мінімум щодня відвідують цей месенджер. Станом на літо 2024 року [нове дослідження показує](#), що кількість дітей віку 10-12 років, які користуються телеграмом мінімум щодня, складає 63%. Детальніша графіка знизу.

Як можуть залучити неповнолітніх до протиправної діяльності у Telegram?

- **Анонімність.** Завдяки шифруванню та функції самознищення повідомлень, Telegram використовується для прихованої комунікації.
- **Використання анонімних чатів.**
- **Групи та канали.** Відкриті чи приватні групи, де поширюються інструкції, завдання, ідеї “патріотичної діяльності”.
- **Особисті повідомлення.** Прямі звернення до дітей із маніпулятивними питаннями чи пропозиціями.
- **Боти.** Використання автоматизованих ботів для збору даних, анкетування або інструкцій із виконання завдань.

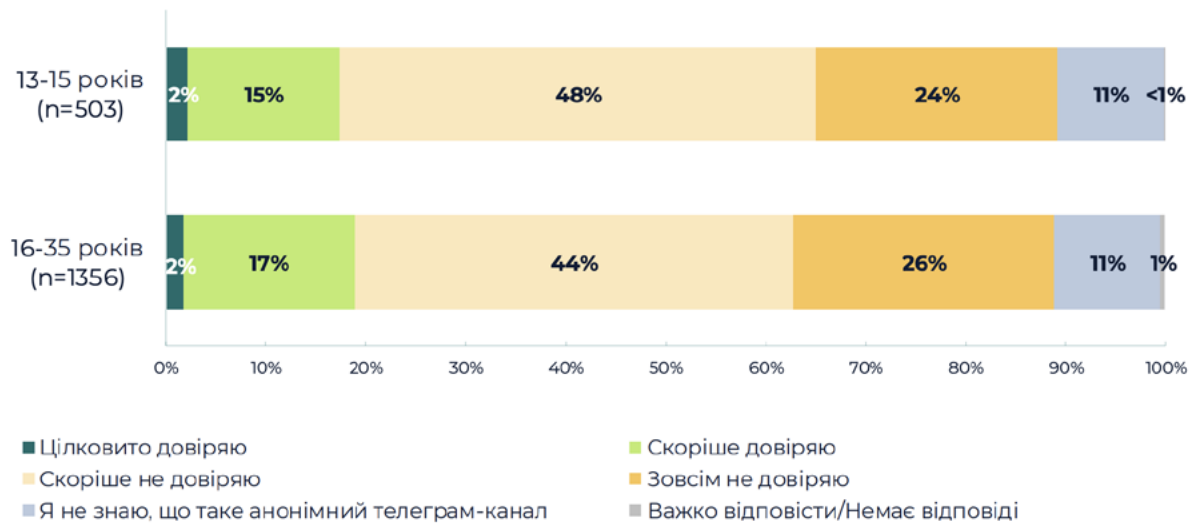
*ПОТЕНЦІЙНО ПОЧАТОК ВЕРБУВАННЯ
МОЖЕ ВИГЛЯДАТИ ТАК* →

Пропонуємо Вам ознайомитися з пунктом дослідження, яке стосується довіри молоді до анонімних Telegram-каналів

Наскільки Ви довіряєте анонімним телеграм-каналам?

Серед тих, хто користується Telegram

Тобто, попри те, що більшість дітей доволі скептично налаштована на інформацію, яку вони зустрічають у телеграм каналах, вони все одно є активними учасниками останніх. Де їх можуть залучити до злочинної діяльності.

ТікТок. Як можуть залучити до протиправної діяльності?

- **Вірусний контент:** Створення коротких відео, які романтизують військову службу, демонструють зброю чи показують окупантів як "визволителів".
- **Челенджі:** Поширення завдань-ігор, що непомітно залучають дітей до небезпечної поведінки. Наприклад, збору та поширення розвідувальних даних про місце перебування чи скупчення людей.
- **Прямі ефіри:** Звернення до аудиторії для збору коштів чи даних, з використанням емоційного тиску.

Discord. Як можуть втягнути неповнолітніх до протиправної діяльності?

- **Геймерські спільноти:** Використання серверів, де діти спілкуються під час ігор, для збору інформації чи залучення до обговорень політичних тем.
- **Приватні чати:** Злочинці можуть підходити до дітей у вигляді однолітків і поступово маніпулювати їхньою свідомістю.

- **Модеровані канали:** Створення спеціалізованих каналів під виглядом освітніх або розважальних спільнот.

Twitch. Як можуть втягнути неповнолітніх до протиправної діяльності?

- **Стримінги:** Через відеотрансляції демонструються ідеологічні меседжі, пропаганда або збір коштів на “допомогу”.
- **Чати:** Активна взаємодія з аудиторією через коментарі, що може включати підбурювання до протиправних дій.
- **Спонсорство:** Виплати дітям-стрімерам в обмін на приховану пропаганду чи виконання певних завдань.

Чому діти на це реагують

Злочинці використовують широкий спектр маніпуляцій, спрямованих на вразливі місця неповнолітніх. Основні причини успішного залучення неповнолітніх до протиправної діяльності криються в емоційній та соціальній незахищеності, відсутності критичного мислення, впливі соціальних мереж і браку уваги з боку батьків.

Нижче розберемо причини, які дозволяють воєнним злочинцям маніпулювати дітьми

1. **Пошук легких заробітків.** Злочинці починають обіцяти матеріальну допомогу або винагороду за, на перший погляд, прості завдання: намалювати графіті, поклеїти листівки. Зазвичай дітям за це не платять.
2. **Шантаж та залякування дитини.** Злочинці можуть почати писати дитині з погрозами життю та здоров'ю її батькам чи рідним. Діти переживають за своїх рідних, тому можуть погодитися на вимоги злочинців.
3. **Недостатній життєвий досвід і критичне мислення.** Діти часто не вміють розпізнавати маніпуляції, пропаганду чи небезпеку. До того ж у підлітковому віці багато хто думає, що вони можуть змінити світ або робити “героїчні” вчинки, не розуміючи наслідків. Через брак досвіду діти можуть сприймати все за чисту монету, особливо якщо це подається авторитетно чи від однолітків.
4. **Емоційна вразливість, яка тільки посилюється в умовах воєнного часу.** Якщо дитина відчуває брак підтримки в родині чи серед друзів, вона стає вразливою до впливу людей, які обіцяють “розуміння” або “дружбу”. Або зло-

чинці можуть лякати дитину можливими наслідками, якщо вона відмовиться співпрацювати.

- 5. Вплив соціальних мереж.** У соцмережах популярні героїчні наративи про “боротьбу за справедливість”, “відданість батьківщині” чи “захист слабких”. Діти часто вважають те, що бачать у соцмережах, правдивим, бо не знають про фейкові профілі, пропаганду та маніпуляції. Також відео, челенджі та заклики до дій можуть викликати бажання бути “в тренді” або “не відставати від інших”.
- 6. Схильність до ризику та недооцінка ризиків.** У цьому віці діти часто діють імпульсивно, прагнучи спробувати щось нове, небезпечне чи заборонене. Це може бути спричинене бажанням довести свою “сміливість” або “зрілість”. Однак багато дітей не до кінця розуміють, які наслідки можуть мати їхні дії (наприклад, розголошення інформації чи виконання завдань).
- 7. Соціальний і політичний тиск.** Російські військові злочинці використовують сильні наративи про “захист батьківщини”, “справедливість” чи “героїзм”, які легко вражають дитячу психіку. Якщо родина підтримує проросійські погляди, дитина може легко погодитися на подібну діяльність.
Примітка Діти, які живуть у зоні конфлікту, можуть бути переконані, що їхні дії можуть щось змінити або полегшити їхню ситуацію.*
- 8. Маніпуляції злочинців**
 - **Дружній підхід:** Зловмисники часто прикидаються друзями, які “розуміють” дитину, створюючи відчуття довіри.
 - **Винагорода:** Обіцяють гроші, подарунки, “привілеї” або популярність за виконання завдань.
 - **Почуття провини:** Маніпуляції типу “якщо ти не допоможеш, постраждають інші”.
 - **Сила авторитету:** Використання ролей вчителів, військових, “старших друзів”, щоби вплинути на рішення дитини.
 - **Низька обізнаність про ризики.** Діти можуть просто не розуміти, що відбувається, та не здогадуються, які це може мати для них наслідки. Бо банально НЕ знають та НЕ чули про це.
- 9. Захоплення іграми та віртуальним світом.** Злочинці створюють “завдання”, що нагадують ігровий процес, через що діти сприймають їх як гру. Тож як наслідок, у віртуальному середовищі діти можуть не до кінця усвідомлювати, що їхні дії мають реальні наслідки. [Приклад.](#)

- 10. Брак батьківської уваги.** Окрема НАДважлива причина. Коли батьки не цікавляться онлайн-життям дітей, це відкриває можливості для злочинців. Якщо діти не відчують підтримки вдома, вони шукають її в інтернеті, де можуть стати жертвами маніпуляцій.
- 11. Складні життєві обставини:** Діти, які живуть у незаможних/малозабезпечених умовах, більш схильні до впливу злочинців.
- 12. Пошук визнання:** Діти прагнуть бути важливими, помітними та прийнятими в групі. Зловмисники маніпулюють цим бажанням, пропонуючи “героїчні” ролі або “місії”.
- 13. Самовпевнена поведінка дітей в інтернеті.** [Згідно з нашим дослідженням](#), діти схильні переоцінювати рівень своєї безпеки та знань, що стосуються цифрового середовища.
- 14. Використання можливостей штучного інтелекту.** Злочинці активно використовують технології штучного інтелекту, щоб вводити дітей в оману, створювати нереальний контент та шантажувати цим контентом дітей з подальшим впливом на останніх.

Як шукають дітей

Злочинці, які намагаються залучити дітей до протиправної діяльності, використовують різноманітні методи, аби знайти своїх жертв. Важливо, щоб учні розуміли, як це відбувається, щоб мати змогу захистити себе і своїх друзів.

Соціальні мережі та онлайн-платформи

Злочинці часто використовують соціальні мережі (Instagram, TikTok, Facebook, Snapchat) та ігрові платформи (наприклад, Roblox, Minecraft), щоб знаходити дітей. Вони створюють фальшиві профілі, які виглядають як профілі дітей або підлітків, щоб здаватися «своїми». Так вони можуть залучати довіру жертви, пропонуючи дружбу, спільні інтереси або подарунки.

Маніпуляція через емоції

Злочинці часто грають на емоціях дітей: вони можуть показувати себе як розчарованих чи самотніх людей, розповідати про важкі ситуації в житті, щоб викликати співчуття. Іноді вони прикидаються людьми, які можуть допомогти, або навіть обіцяють підтримку в важких життєвих обставинах. Цим способом вони намагаються встановити емоційний зв'язок і викликати довіру.

Обіцянки подарунків або грошей

Ще один метод — це обіцянки подарунків або грошей в обмін на певну послугу чи інформацію. Це може бути обіцянка подарунка, премії або фінансової винагороди, якщо дитина виконає певне завдання чи надішле особисті фотографії.

Використання конфіденційної інформації

Деякі злочинці можуть намагатися збирати особисту інформацію через ігри або онлайн-активності. Вони можуть просити дітей поділитися своїми фотографіями, місцезнаходженням, або навіть родинними відносинами. Вся ця інформація може бути використана для маніпуляцій чи вербування.

Групи за інтересами та форуми

Злочинці можуть шукати дітей через інтернет-форуми, чати або групи за інтересами, де вони можуть знайти підлітків, які переживають важкий період або шукають друзів. Вони приєднуються до таких груп, щоб легше познайомитися з дітьми та завести з ними контакт.

Психологічний вплив і примус

Злочинці можуть використовувати маніпуляції, погрози чи шантаж, щоб примусити дітей робити те, що їм вигідно. Це може бути примус до виконання незаконних або небезпечних дій. Вони можуть погрожувати розголосити особисту інформацію чи фотографії, якщо дитина відмовиться виконувати їх вимоги.

Як можна захистити дітей

- Навчайте дітей не довіряти незнайомцям в інтернеті, навіть якщо вони здаються дружніми.
- Пояснюйте, що не можна ділитися особистою інформацією (фото, адреси, телефон) з людьми, яких ви не знаєте в реальному житті.
- Акцентуйте, що в разі підозрілого контакту з незнайомцями потрібно негайно повідомити дорослим
- Спільно з дітьми налаштуйте параметри конфіденційності в соцмережах, щоб обмежити доступ до особистої інформації.
- Знання про методи злочинців допоможе дітям бути більш уважними та обережними в інтернеті, а також розпізнати небезпечні ситуації на ранніх етапах.

Які є ознаки того, що дитину залучили

Існує певний перелік ознак, який дозволить зрозуміти, що з дитиною відбувається “щось не те”. Для дорослих це має стати сигналом того, що потрібно дізнатися, що відбувається з дитиною, та скласти подальший план дій.

Отже, що це можуть бути за ознаки

- 1. Зміни у поведінці:** агресивність, аутоімунна агресія, замкнутість, відчуження, ігнорування правил, знецінення соціальних норм, ухилення від відповідальності, замовчення/гордість/збудження, які нічим, на перший погляд, не підкріплюються.
- 2. Відчуття страху, тривоги.** Дитина може виглядати наляканою, нервовою або постійно очікувати небезпеку.
- 3. Захоплення темами війни чи насильства.** Постійно говорить про військові конфлікти, зброю, насильство або подібні теми.
- 4. Неприйняття думки інших.** Чітке розділення світу на “друзів” і “ворогів”, відчуття належності до певної “групи”.
- 5. Радикалізація поглядів.** Ви помітили, що дитина почала себе поводити не так, як поводи́ла до цього. Наприклад, почала цікавитися політикою активніше, ніж до цього, при цьому висловлюючись пропагандиськими кліше: “не все так однозначно, України не існує як держави, Україну придумав лєнін, на територію України ніхто не нападав тощо”.
- 6. Нові знайомства, про які дитина вам не розповідає.** З’являються незрозумілі “друзі”, яких дитина не хоче обговорювати або пояснювати їхню роль у житті.
- 7. Нічна активність.** Дитина проводить багато часу в інтернеті вночі.
- 8. Приховування гаджетів.** Постійно блокує екран телефону чи комп’ютера, швидко закриває вкладки браузера.
- 9. Зміни в зовнішньому вигляді.** Дитина починає різко змінювати свій стиль та додавати символіку та нові елементи у свій зовнішній вигляд.
- 10. Споживання контенту.** Дитина дивиться відео чи читає контент, що пропагує екстремізм, насильство або воєнні дії.
- 11. Активне використання платформ, що дозволяють залишатися анонімним.** Використання Telegram, Discord, Signal для спілкування. Включені са-

мознищувальні повідомлення, використання анонімних чатів.

Примітка Дитина може використовувати ці налаштування месенджерів заради безпеки, тож важливо дізнатися для чого та з якою метою дитина це використовує.*

- 12. Незвичні чати, групи та листування з незнайомцями.** Участь у чатах із сумнівними назвами та темами. Наприклад, “герої СВО, воєнний асведамітель, запіскі ветерана, кофе с чесноком і перцем” та ще сотні інших. УВАГА! Назви чатів навмисно написані транслітерацією та з умисним уникненням символіки окупантів.
- 13. Спілкування у геймерських платформах.** Спілкування у кімнатах, які поєднують ігрову тематику із закликами до дій у реальному житті.
- 14. У дитини з’являються гроші, речі, гаджети чи подарунки, фінансове походження яких викликає у вас питання.**
- 15. Ви помітили інструкції, зошити, записки, збережені посилання, що стосуються теми вербування/диверсій/мають підозрілий зміст.**

Висновок

Виявлення ознак залучення дитини до екстремізму або воєнних злочинів є критично важливим для забезпечення її безпеки та добробуту. Зміни в поведінці, емоційному стані та соціальних взаємодіях можуть служити тривожними сигналами, які потребують уваги з боку батьків, педагогів та соціальних працівників. Проте, як ми прослідкували з вищезазначених ознак, дуже важко зрозуміти за кількома ознаками, що відбувається з дитиною: це підліткові зміни чи залучення до протиправної діяльності.

Завдяки своєчасному виявленню цих ознак можна не лише запобігти подальшій радикалізації, але й надати дитині необхідну підтримку та допомогу. Важливо створювати відкриту і довірливу атмосферу, де діти можуть ділитися своїми переживаннями та думками, що допоможе їм відчувати себе в безпеці й зрозуміти, що їхні емоції та переживання мають значення.

Пам’ятайте, що кожна дитина унікальна, і її реакції на зовнішні впливи можуть бути різними. Тому важливо підходити до кожного випадку індивідуально, враховуючи контекст і особистісні особливості дитини. Спільна робота батьків, педагогів та фахівців у сфері психології може суттєво вплинути на запобігання екстремізму та підтримку здорового розвитку дітей.

Відповідальність

Згідно зі статтею 113 Кримінального кодексу України, диверсія — це умисні дії, спрямовані на:

- Руйнування об'єктів інфраструктури (мости, електростанції, залізничні шляхи, підприємства тощо).
- Пошкодження військових об'єктів або майна.
- Вчинення вибухів, підпалів, знищення чи псування матеріальних цінностей.
- Інші дії, що мають на меті послабити державу, створити небезпеку для життя людей чи дестабілізувати ситуацію в країні.

Диверсія є тяжким злочином, навіть якщо її скоїв підліток.

Кримінальна відповідальність за диверсію

Основні положення (стаття 113 ККУ):

- Позбавлення волі на строк від 10 до 15 років.
- У разі, якщо диверсія спричинила загибель людей або тяжкі наслідки, можливе довічне позбавлення волі.

Відповідальність для неповнолітніх:

- Згідно зі статтею 22 ККУ, підлітки віком від 14 років можуть нести кримінальну відповідальність за тяжкі злочини, зокрема за диверсії.
- Це означає, що навіть якщо дитина вчинила злочин під тиском або за обіцянку винагороди, вона може отримати суворе покарання.
- Пом'якшення відповідальності:
- Суд може врахувати, що дитина була залучена до злочину через обман, шантаж чи примус, але це не звільняє від покарання.

Якщо особа добровільно відмовилася від злочину та допомогла запобігти його вчиненню, це враховується судом як обставина, що пом'якшує покарання.

Алгоритм дій: якщо дитина вже поділилася чи погодилася на виконання завдання

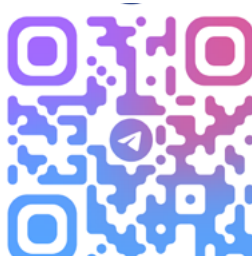
- 1. Зберігайте спокій.** Уникайте агресії та критики дитини. Ситуація потребує вашого раціонального підходу. Важливо, щоби дитина не злякалася та не закрилася.
- 2. Поспілкуйтеся та дізнайтеся деталі інциденту.** Запитайте, які мотиви дитини, чому він/вона погодився/лась.
- 3. Поясніть, що за ці дії передбачена відповідальність, що це незаконно.** Проте, якщо ви самостійно та добровільно звернетесь до правоохоронних органів, це позитивно вплине на подальший розгляд справи.
- 4. Зберіть докази.**
 - Збережіть листування, групи, контакти, а також будь-які докази, які підтверджують зв'язок з пропагандою та злочинними пропозиціями;
 - зберіть скріни/запису екрана;
 - аудіоматеріали та відеоматеріали збережіть;
 - не видаляйте матеріали з особистого листування.
- 5. Повідомте правоохоронні органи.** Зверніться до кіберполіції чи СБУ, надавши всі зібрані докази. Вони мають змогу ідентифікувати осіб, які втягнули вашу дитину у злочин. (Повідомлення у чат-бот СБУ t.me/spaly_fsb_bot. [Кіберполіція](#))
- 6. Зверніться на гарячі лінії для отримання допомоги:**
 - [Допомога - #STOP_SEXтинг](#)
 - 1545 (натиснути 3)
 - [Ла Страда – Україна](#)
 - [Тінерджайзер](#)
- 7. Спостерігайте за емоційним станом дитини.**

stop-sexting.in.ua

Кіберполіція

@SPALY_FSB_BOT

Куди звернутися за допомогою

Якщо дитині пропонують з будь-яких причин працювати на ворога, то потрібно звернутися або до кіберполіції, або до СБУ. Важливо поспостерігати за емоційним станом дитини та за потреби звернутися до психологів на гарячі лінії.

1. Повідомлення у чат-бот СБУ t.me/spaly_fsb_bot
2. [Кіберполіція](#).
3. Обов'язково зверніться до кіберполіції.
4. Подайте [електронну заяву](#) для належного реагування правоохоронних органів.
5. Допомога дитині.

Можете звернутися на гарячу лінію для отримання допомоги та підтримки дитини. Цілодобово, анонімно, безоплатно:

- [Допомога - #STOP_SEХтинг](#)
- 1545 (натиснути 3)
- [Ла Страда – Україна](#)
- [Тінерджайзер](#)

Рекомендації психолога для спілкування з дітьми на тему вербування та залучення до протиправної діяльності

1. **Важливо побудувати безпечний простір** для дітей та підлітків, де вони могли б висловлювати свою думку без страху осуду чи критики (важливо напочатку уроку проговорити, що їхні думки мають право на життя і що на цьому занятті ви дискутуєте щодо можливих ризиків без оцінювання відповідей).
2. **Необхідним є звернення до досвіду дітей/підлітків** - чи щось схоже траплялось в їхньому житті чи можливо хтось з однолітків ділився такою чи схожою ситуацією? Найбільше підліткам важливо показати, як те, що ви обговорюєте на уроці, безпосередньо стосується їхнього життя вже зараз, а не колись в майбутньому.
3. **Під час відповідей дітей/підлітків не виправляйте їх одразу**, не піддавайте критичі чи оцінці їхні роздуми (наприклад, "як можна так думати", "це ж очевидно", "а ви знаєте, скільки людей попало в халепу через такі дії" тощо) та не надавайте правильних відповідей.

Подосліджуйте разом з ними, а чому саме таке рішення вони обирають? Навіть, якщо вони відповіли вірно. Наприклад, хтось з дітей може погодитись на ситуацію, де пропонують кошти за інформацію. І дитина може пояснити це тим, що її батьки зараз без стабільної роботи і вона хоче їм допомогти. Тобто, першочергово, це питання про потребу родини, а не про безпеку в інтернеті. І тоді у схожій ситуації ми можемо підтримати дитину і проговорити, що поки вона чи він навчаються, це є основним обов'язком - отримати освіту, а завдання дорослого - працювати. Тому ви розумієте бажання дитини допомогти батькам, але її основна задача на зараз - навчання. Або це може бути тоді спільний підробіток з батьками там, де це можливо (щоб були поруч батьки, які зможуть забезпечити дитині безпеку).

Отже, основна задача педагога під час проведення таких уроків/занять - дати простір та час, щоб діти/підлітки могли самостійно подосліджувати міру того, що є безпечним та небезпечним, задаючи їм уточнюючі запитання чи пропонуючи поглянути на ситуацію з іншого боку - чим вона може нашкодити? Оскільки, насправді в кризовій ситуації нас не буде поруч, на жаль, і дитина має отримати навичку самій обдумати, а наскільки це дійсно небезпечно.

Друга частина

ПЛАНИ-КОНСПЕКТИ ДЛЯ УРОКІВ

План-конспект уроку: “Протидія залученню дітей до протиправної діяльності в інтернеті” (5-8 клас)

Мета

Пояснити на практичних прикладах та вправах про онлайн-ризики, які пов'язані з війною та обговорити як правильно реагувати на ці загрози та як їх уникнути.

Завдання

- Навчити дітей розпізнавати онлайн-ризики, які пов'язані з ситуаціями залученням до протиправної діяльності неповнолітніх осіб в інтернеті.
- Сформувати розуміння куди та до кого можна звертатися за допомогою.
- Розвивати критичне мислення.
- Практично відпрацювати ситуації.
- Сформувати навички безпечної поведінки в інтернеті.

Очікувані результати:

- Діти розуміють та розпізнають потенційно небезпечні ситуації, які пов'язані з залученням їх до протиправної діяльності в інтернеті.
- Діти знають до кого звертатися у ситуаціях, які пов'язані з залученням їх до протиправної діяльності в інтернеті.
- Називають заготовлені фрази-відповіді на потенційні ситуації.

Обладнання

Проектор, роздаткові матеріали.

	Діяльність	Результат
5 хв	Організація навчальної діяльності та мотивації учнів	Обговорення теми, мети, завдань. Підготовка та налаштування учнів до заняття.
10 хв	Мозковий штурм та інформаційний блок	Спілкування про інтернет та загрози, які діти можуть там зустріти
20 хв	Безпечний/небезпечний контакт	
5 хв	Руханка "Злови шахрая"	Закріплення отриманих знань
5 хв	Рефлексія	Обговорення та проговорення своїх власних емоцій та почуттів після заняття. Самооцінювання своїх досягнень
+ додаткова вправа для роботи з дітьми		

I. Організація навчальної діяльності учнів

Налаштування учнів на робочий лад. Підготовка робочих місць. Для залучення уваги учнів пропонуємо таку вправу: спитайте у дітей чи знають вони, як діяти у небезпечній ситуації? Учні показують великим пальцем вгору чи вниз. Після чого запитайте ще одне питання: "чи знають вони, як діяти у небезпечній ситуації, яка виникає в інтернеті?" та запропонуйте також продемонструвати відповідний жест.

Далі ще раз проговоріть (продемонструйте на проекторі, запишіть) тему заняття – "Протидія залученню дітей до протиправної діяльності в інтернеті" та запитайте дітей, як вони розуміють цю тему, чи зустрічали щось подібне у новинах тощо. Поспілкуйтеся з учнями, обговоріть їх відповіді та поясніть, що сьогодні будете спілкуватися про те, як не стати постраждалими від зловмисників, які хочуть використати нас та наші можливості проти інших.

II. Інформаційний блок.

1. Запитайте у дітей:

Чи можна довіряти всім в інтернеті?"

Примітка* Ні, не можна довіряти всім. В інтернеті є багато людей, які можуть намагатися обманути нас. Хтось може виглядати добрим другом, але насправді він може мати погані наміри. Важливо бути обережними та не ділитися особистою інформацією з людьми, яких ви не знаєте в реальному житті.

2. *Чи може незнайома людина попросити вас про щось підозріле? Наведіть приклади.*

Примітка* Так, незнайомі люди можуть попросити про щось підозріле. Наприклад, вони можуть попросити надіслати особисті фотографії, дати своє місцезнаходження, або зробити щось, що здається дивним, наприклад, передати пакет чи інформацію, яку ви не розумієте. Це все можуть бути ознаки того, що людині не можна довіряти.

3. *Як думаєте, чи можуть злочинці писати дітям у соцмережах? Що вони можуть пропонувати*

Примітка* Так, злочинці можуть писати дітям у соцмережах. Вони можуть виглядати як друзі чи люди, які хочуть допомогти, але насправді вони намагаються маніпулювати. Вони можуть пропонувати подарунки, гроші, чи навіть обіцяти захист або допомогу, якщо ви зробите щось для них. Важливо пам'ятати, що такі пропозиції зазвичай несуть небезпеку.

Підтримуйте відповіді дітей, уточнюйте, коригуйте та запишіть ключові думки на дошці. Вчитель підсумовує дискусію. "Ми з вами побачили, що інколи незнайомі люди можуть намагатися нас обманути або змусити зробити щось небезпечне. Але чи завжди легко розпізнати таку ситуацію? Чи можуть вони діяти хитріше, використовувати маніпуляції, обіцянки або навіть погрози? Саме тому ми сьогодні розберемося, як саме зловмисники намагаються втягнути дітей у небезпечні ситуації та що робити, якщо ви або ваші друзі опинилися в такій ситуації."

III. Безпечний/небезпечний контакт

Матеріали:

Попередньо роздруковані картки з описом ситуацій, дві коробки або конверти з написами "Безпечно" і "Небезпечно".

Процес проведення:

1. Об'єднайте дітей у групи по 3-4 особи.
2. Кожній групі видайте набір карток із ситуаціями.
3. Попросіть учнів обговорити кожную ситуацію та вирішити, чи є вона безпечною або небезпечною.

4. Після сортування карток кожна група пояснює свій вибір для 2-3 ситуацій.
5. Проведіть загальне обговорення, пояснюючи правильні відповіді.

Картки з ситуаціями:

- Незнайомець у соціальній мережі просить зробити фотографії військової техніки, яка проїжджає біля твого будинку, чи яку ти бачив в своєму місті/селищі?
- Друг просить допомогти йому з домашнім завданням з математики.
- Однокласник пропонує разом записати відео про розташування блокпоста і викласти його в інтернет.
- Вчителька просить намалювати плакат про безпеку для шкільної виставки.
- Незнайомий чоловік пропонує заробити гроші, якщо ти розкажеш, де живуть військові з твого району.
- Твій друг у соціальній мережі, якого ти ніколи особисто не бачив, просить надіслати своє селфі.
- Мама просить купити хліб у магазині біля дому.
- Дорослий родич просить тебе приховати від батьків, що він дає тобі завдання фотографувати військові об'єкти.
- Шкільний психолог запрошує на консультацію у присутності батьків.
- Незнайома людина в інтернеті пропонує грошову винагороду за інформацію про переміщення військової техніки.
- Старший брат просить допомогти прибрати у дворі.
- Людина в месенджері, яка представляється волонтером, просить підтвердити, які захисні споруди є у вашій школі.
- Бабуся просить допомогти їй з покупками.
- Дорослий у телеграм-каналі просить повідомити, коли спрацьовує повітряна тривога у твоєму місті.
- Невідомий тобі користувач у Роблоксі просить поділитися своєю адресою.
- Під час прочитання манги ти побачив\побачила щось таке, що тебе налякало.

Обговорення після вправи:

1. *Які ознаки допомогли визначити небезпечні ситуації?*
2. *Чому деякі ситуації можуть здаватися безпечними, але насправді бути небезпечними?*
3. *Яким має бути перший крок, якщо ти сумніваєшся в безпечності ситуації?*

Відповідальність неповнолітньої особи:

За ККУ, диверсія є особливо тяжким злочином, відповідальність за ці дії, згідно з 113 статтею передбачає довічне ув'язнення. Проте, згідно зі статтею 22 ККУ, підлітки віком від 14 років можуть нести кримінальну відповідальність за тяжкі злочини, зокрема за диверсії. Це означає, що навіть якщо дитина вчинила злочин під тиском або за обіцянку винагороди, вона може отримати суворе покарання. Це до 15 років ув'язнення. На час розслідування, дитина буде перебувати у СІЗО. Якщо дії дитини не підпадають під визначення міри покарання, то за неї будуть нести відповідальність батьки.

Пом'якшення відповідальності:

– Суд може врахувати, що дитина була залучена до злочину через обман, шантаж чи примус, але це не звільняє від покарання. Якщо особа добровільно відмовилася від злочину та допомогла запобігти його вчиненню, це враховується судом як обставина, що пом'якшує покарання.

IV. Руханка “Злови шахрая”

УВАГА! ЦЮ ВПРАВУ МОЖНА ПРОВОДИТИ У ДВОХ ФОРМАТАХ:

1. Якщо є можливість для руху, то потрібно аби діти стали у коло та почали рухатися в одному напрямку
2. Якщо можливості сформувати коло немає, то варто проводити вправу на місці.

Правила:

1. Діти йдуть по колу (або просто рухаються на місці).
2. Ведучий зачитує різні ситуації.
3. Якщо ситуація безпечна – діти продовжують рух у тому ж напрямку.
4. Якщо ситуація підозріла – діти різко змінюють напрямок руху або зупиняються (імітація втечі від небезпеки).
5. Після кожного раунду ведучий коротко пояснює, чому ситуація є безпечною або небезпечною.

Ситуації:

(кількість ситуацій регулюйте відповідно до часу, який у Вас є. Якщо ситуації лишаться, то можна пограти з дітьми у вільний час пізніше)

- Ти переписуєшся з другом із класу та обговорюєш домашнє завдання. (Безпечна)
- Батьки попросили тебе показати, які ігри ти граєш в телефоні. (Безпечна)
- Улюблений блогер пояснив, чому важливо перевіряти інформацію в інтернеті. (Безпечна)
- Тобі написав незнайомец і запропонував заробити гроші за просту послугу. (Небезпечно)
- Хтось у грі попросив надіслати фото твоєї кімнати або себе. (Небезпечно)
- Ти випадково натиснув на рекламу, але закрити сайт, бо він виглядав підозрілим. (Безпечно)
- Вчитель розповів про те, як захищати свої персональні дані в інтернеті. (Безпечно)
- Тобі надіслали повідомлення: "Нікому не кажи, це наша таємниця". (Небезпечно)
- У соцмережі з'явився профіль людини, яка видає себе за твою знайому, але просить гроші. (Небезпечно)
- Ти отримав повідомлення: "Просто перешли цей файл далі, і отримаєш винагороду". (Небезпечно)
- Тобі прийшло повідомлення з проханням поставити лайк на відео друга. (Небезпечно)
- Ти знайшов цікаву статтю, але перевіри джерело перед тим, як повірити в неї. (Безпечно)
- Батьки налаштували батьківський контроль у твоєму телефоні, щоб убезпечити від шкідливого контенту. (Безпечно)
- У грі ти отримав запит на додавання в друзі від гравця, якого знаєш особисто. (Безпечно)
- Хтось запропонував створити для тебе "крутий" онлайн-гаманець і зберігати там гроші. (Небезпечно)
- Ти побачив рекламу про швидке збагачення, але проігнорував її. (Безпечно)
- Тобі надійшло посилання на "секретний сайт", де можна виграти цінний приз. (Небезпечно)

- У грі новий знайомий просить твій пароль, щоб “покращити” твій акаунт. (Небезпечно)
- Хтось запитує твій номер телефону і домашню адресу. (Небезпечно)
- Ти отримав повідомлення: “Ми вибрали тебе для секретної місії, тільки не кажи дорослим”. (Небезпечно)
- Хтось запропонував тобі пройти тест у соцмережі, але ти перевіряв, чи це безпечний сайт. (Безпечно)
- Однокласник надіслав посилання на цікавий фільм, але ти спочатку запитав, чи це не вірус. (Безпечно)
- Незнайомець у соцмережах пропонує вступити в “елітний клуб” і надати особисті дані. (Небезпечно)
- Хтось наполегливо переконує тебе завантажити додаток з невідомого сайту. (Небезпечно)
- Ти отримав повідомлення від адміністрації гри з проханням оновити пароль – ти зайшов у налаштування сам, а не за посиланням у повідомленні. (Безпечно)
- Ти побачив в інтернеті оголошення про роботу, але запитав батьків, чи це не шахрайство. (Безпечно)
- У чаті гри гравець пропонує перевести гроші за якусь послугу. (Небезпечно)
- Незнайомець просить тебе зробити щось незначне, але обіцяє більше грошей пізніше. (Небезпечно)

Після гри обговоріть питання: Що робити, якщо ви зіткнулися з чимось подібним? Коригуємо відповіді учнів:

1. Говорити з дорослими
2. Не давати особисту інформацію
3. Блокувати підозрілих осіб
4. Пам’ятати: у тебе завжди є дорослий, якому ти можеш довіряти: батьки, бабуся, дідусь, вчитель.

V. Рефлексія

Сьогодні ми розглянули, як важливо бути обережними в інтернеті та з незнайомими людьми. Ви дізналися, що інколи зловмисники можуть використовувати хитрощі, щоб обманути дітей або втягнути їх у небезпечні ситуації. Дуже важливо пам’ятати, що не можна довіряти всім у мережі, навіть якщо вони здаються до-

брити людьми.

Ми обговорили, як розпізнавати підозрілі ситуації і що робити, якщо ви потрапили в таку ситуацію. Завжди можна звернутися за допомогою до батьків, вчителів або інших дорослих, яким ви довіряєте. Ваша безпека в інтернеті залежить від того, як ви поведетесь і чи дотримуєтесь правил безпеки.

Пам'ятайте, що інтернет — це лише частина світу, і в реальному житті також є люди, які готові допомогти вам, якщо вам буде страшно чи незручно. Не бійтеся говорити про свої переживання з тими, хто вас любить і піклується.

Завжди будьте обережні, не давайте особисту інформацію незнайомцям і, якщо є сумніви, краще попросіть поради у дорослих.

Запропонуйте дітям відповісти на питання:

1. *Як ви себе відчуваєте, коли говорите про такі небезпечні ситуації?*
2. *Що нового дізналися?*
3. *“Які ситуації здалися очевидно небезпечними, а які – не дуже?”*
4. *Чи є щось таке, що ви б хотіли дізнатися про інтернет ще?*

Інструкція щодо проведення вправ в онлайн-форматі:

Вправа 1: Підготовка

1. Створіть віртуальну дошку ([Figma](#), [Lucid](#), [Miro](#) - на вибір) з двома колонками “Безпечно” і “Небезпечно”.
2. Підготуйте електронні картки із ситуаціями (можна використати Google Slides, Canva або просто текстові описи).

Процес проведення:

1. Розділіть учнів на групи по 3-4 особи у окремі кімнати (breakout rooms) у Zoom, Teams чи іншій платформі.
2. Надайте кожній групі доступ до дошки з картками ситуацій.
3. Поясніть, що групи мають обговорити кожну ситуацію та перетягнути картку до відповідної колонки.
4. Виділіть 10-15 хвилин на групову роботу.
5. Поверніть усіх у загальну кімнату і попросіть представника від кожної групи обґрунтувати вибір для 2-3 ситуацій.

6. Проведіть загальне обговорення з поясненнями правильних відповідей.

Вправа 2: онлайн-формат “злови шахрая”.

1. Попросіть учнів сісти перед камерами так, щоб було видно їхні рухи
2. Домовтеся про сигнали:
 - **Безпечна ситуація** - учні показують великий палець вгору.
 - **Небезпечна ситуація** - учні схрещують руки у вигляді “X” або показують великий палець вниз.
3. Для більшої активності можна додати рухи:
 - **Безпечна ситуація** - легке похитування з боку в бік, посмішка.
 - **Небезпечна ситуація** - різке відхилення назад або закриття обличчя руками.
4. Голосувати через вбудовані функції відеоконференції (реакції).
5. Писати в чаті **“Безпечно”** або **“Небезпечно”**.

Додаткова вправа “Мозаїка безпеки”

Матеріали:

Великі аркуші паперу, маркери, кольорові олівці, ножиці, клей, журнали для вирізок, заготовлені шаблони

Підготовка:

Підготуйте приклади візуальних інструкцій та алгоритмів дій

Процес проведення:

1. Об'єднайте дітей у групи по 4-5 осіб
2. Поставте завдання: створити наочну інструкцію “Як діяти, якщо тебе просять зробити щось підозріле”
3. Кожна група отримує великий аркуш паперу та матеріали для творчості
4. Учні мають створити яскраву, зрозумілу інструкцію з малюнками та короткими фразами
5. По завершенню кожна група презентує свою роботу

Елементи, які мають бути у плакаті:

- Приклади небезпечних пропозицій (щонайменше 3)

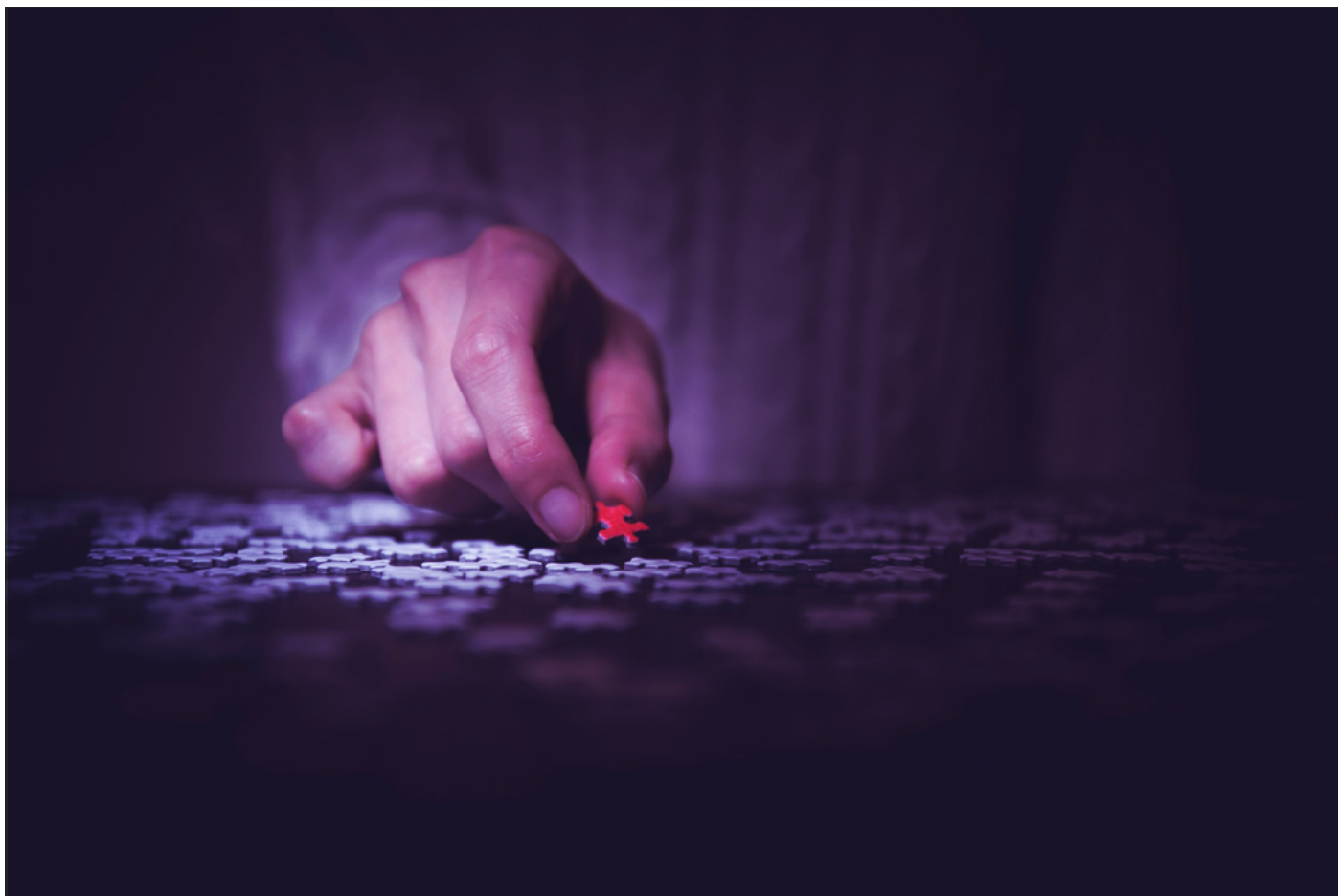
- Алгоритм правильних дій (щонайменше 5 кроків)
- Контакти довірених дорослих/служб допомоги
- Яскраві застереження та правила безпеки

Приклад алгоритму дій для підказки учням:

- **СТОП** – зупинись і подумай, чи безпечна пропозиція
- **ПЕРЕВІР** – запитай себе, чи знають про це твої батьки/вчителі
- **СКАЖИ “НІ”** – відмовся від підозрілої пропозиції
- **ВІДІЙДИ** – залиш небезпечну ситуацію, якщо можливо
- **РОЗКАЖИ** – повідом дорослому, якому довіряєш

Обговорення після вправи:

1. *Які елементи інструкції найважливіші?*
2. *Як зробити інструкцію зрозумілішою?*

План-конспект уроку: “Протидія залученню дітей до протиправної діяльності в інтернеті” (8-11 клас)

Мета

Пояснити на практичних прикладах та вправах про онлайн-ризики, які пов'язані з війною та обговорити як правильно реагувати на ці загрози та як їх уникнути.

Завдання

- Навчити дітей розпізнавати онлайн-ризики, які пов'язані з ситуаціями залученням до протиправної діяльності неповнолітніх осіб в інтернеті.
- Проінформувати щодо основних джерел та способів залучення дітей до протиправної діяльності в інтернеті.
- Сформулювати алгоритм дії на потенційні загрози.
- Розвивати критичне мислення.
- Практично відпрацювати ситуації.
- Сформулювати навички безпечної поведінки в інтернеті.
- Проінформувати дітей щодо відповідальності, яка передбачена за участь у протиправній діяльності.

Очікувані результати

- Підлітки розуміють, які ризики є, пов'язані з протиправною діяльністю та залученням дітей до диверсійної діяльності на користь ворога.
- Підлітки знають та без допомоги розказують алгоритм дій на випадки ризиків, які пов'язані з вербуванням.
- Діти практично дослідили, як може відбуватися процес залучення до протиправної діяльності.
- Підлітки знають відповідальність за дії згідно з чинним законодавством.
- Називають ресурси допомоги.

Обладнання

Проектор, роздаткові матеріали.

	Діяльність	Результат
10 хв	Організація навчальної діяльності учнів та загальне обговорення	Обговорення теми, мети, завдань. Підготовка та налаштування учнів до заняття.
10 хв	Інформаційна частина	Діти знають чому підлітки є основною мішенню для злочинців, де та як може відбуватися процес вербування
20 хв	Робота з практичними випадками	Діти ознайомлюються з реальними випадками. Підлітки називають ознаки маніпуляцій та реагування на них. Знають куди звертатися за допомогою. Розуміють, яка відповідальність чекає на них
5 хв	Рефлексія	Обговорення та закріплення отриманих результатів

I. Організація навчальної діяльності учнів та загальне обговорення

1. Налаштування учнів на робочий лад. Підготовка робочих місць. Для залучення уваги учнів пропонуємо таку вправу: спитайте у дітей чи бачили вони ситуації, де неповнолітніх осіб залучали до протиправної діяльності на користь ворога? Перегляньте з дітьми фрагмент відео з телебачення: Відео для уроку
2. Поспілкуйтеся з учнями, обговоріть їх відповіді та поясніть, що сьогодні будете спілкуватися про те, як не стати постраждалими від зловмисників, які хочуть використати нас та наші можливості проти інших.
3. Продовжте обговорення запитанням: “Чому саме підлітки стають основною мішенню для злочинців?”, “до яких злочинів можуть залучити?” та “чому основна частина вербування відбувається саме у Телеграмі?”

Додаткові приклади, для ознайомлення: [Ось приклад](#). [Чи ось](#). [Або ось](#). [Або може ось це](#). [Чи може це](#). (За потреби можна вивести на проєктор інформацію, зробити на слайді основні вирізки, чи поділитися посиланням з учнями).

II. Інформаційна частина. Примітка* повна інформація міститься у матеріалах до уроку

Нижче розберемо причини, які дозволяють воєнним злочинцям маніпулювати дітьми:

1. Пошук легких заробітків. *УВАГА! ВАМ ЗА ЦЕ НІКОЛИ НЕ ЗАПЛАТЯТЬ, ПРОТЕ ВИ МОЖЕТЕ ЗАГИНУТИ!*
2. Вплив соціальних мереж.
3. Маніпуляції злочинців.
 - Дружній підхід: Зловмисники часто прикидаються друзями, які “розуміють” дитину, створюючи відчуття довіри.
 - Винагорода: Обіцяють гроші, подарунки, “привілеї” або популярність за виконання завдань.
 - Почуття провини: Маніпуляції типу “якщо ти не допоможеш, постраждають інші”.
 - Сила авторитету: Використання ролей вчителів, військових, “старших друзів”, щоби вплинути на рішення дитини.
 - Низька обізнаність про ризики. Діти можуть просто не розуміти, що відбувається, та не здогадуються, які це може мати для них наслідки. Бо банально НЕ знають та НЕ чули про це.
4. Брак батьківської уваги. Окрема НАДважлива причина. Коли батьки не цікавляться онлайн-життям дітей, це відкриває можливості для злочинців. Якщо діти не відчують підтримки вдома, вони шукають її в інтернеті, де можуть стати жертвами маніпуляцій.
5. Складні життєві обставини: Діти, які живуть у малозабезпечених умовах, більш схильні до впливу злочинців.
6. Пошук визнання: Діти прагнуть бути важливими, помітними та прийнятими в групі. Зловмисники маніпулюють цим бажанням, пропонуючи “героїчні” ролі або “місії”.

Дітей можуть залучати до різноманітних злочинів.

Важливо: перелік не є вичерпним та може змінюватися чи доповнюватися залежно від ситуації та подальшого розвитку подій.

1. **Розвідувальна діяльність.** Російські військові можуть змушувати дітей за допомогою різноманітних способів збирати потрібну інформацію: місце дис-

локації військових, місце скупчення людей, перебування техніки чи її транспортування, місця розташування військових чи цивільних об'єктів та/чи інфраструктури, збір інформації про населення: військові, які перебувають у сзч (скорочення від: самовільне залишення військової частини військовослужбовцем), лояльних до окупантів, тих хто проти них тощо.

2. **Диверсійна діяльність:** підпали автівок, знищення інфраструктури, мінування шкіл. [Приклад 1.](#) [Приклад 2.](#)
3. **Пропагандистська діяльність.** Розповсюдження фейкової інформації через соціальні мережі або месенджери, включаючи створення чи публікацію відео. Примус до запису відео на підтримку окупаційної влади чи участь у фейкових мітингах.
4. Шантаж та залякування інших.
5. **Кіберзлочини.**
6. **Терористичні акти.** [Приклад.](#)

Основними платформами для вербування є Telegram, Tik-tok, Discord, Twitch, Viber, Steam, WhatsApp, Instagram та онлайн-ігри, проте важливо розібрати детально, як на цих платформах можуть залучати дітей до протиправної діяльності. Тобто, по суті всі інсуючі застосунки.

Згідно з опитуванням молоді, діти віком 13-15 років користуються найактивніше Telegram, Tik-Tok, YouTube, Instagram, Viber та Discord. Саме тими платформами, щодо яких є застереження у правоохоронних органів.

Telegram найпопулярніша платформа серед російських військових злочинців

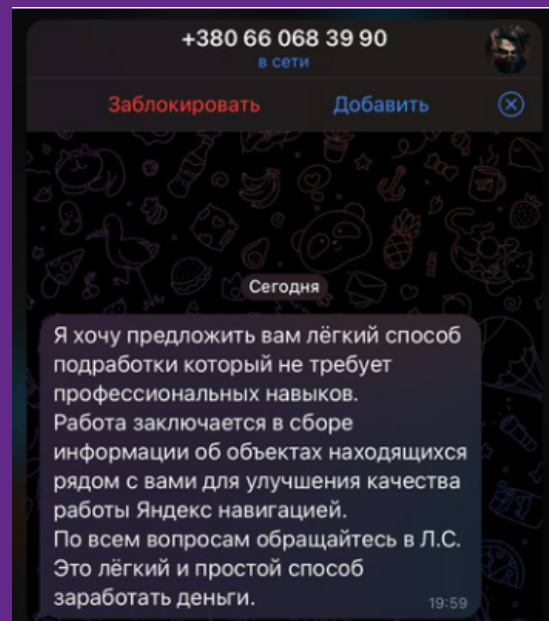
У 2023 році, згідно з [опитуванням](#) молоді, 58% дітей віком 10-12 років мінімум щодня відвідують цей месенджер. Станом на літо 2024 року [нове дослідження показує](#), що кількість дітей віку 10-12 років, які користуються телеграмом мінімум щодня, складає 63%. А дозволений вік користування складає 16+ років. Тобто, діти та підлітки є у зоні ризику.

Як можуть залучити неповнолітніх до протиправної діяльності у Telegram?

- **Анонімність:** Завдяки шифруванню та функції самознищення повідомлень, Telegram використовується для прихованої комунікації.
- **Використання анонімних чатів.**
- **Групи та канали:** Відкриті чи приватні групи, де поширюються інструкції, завдання, ідеї "патріотичної діяльності".

- **Особисті повідомлення:** Прямі звернення до дітей із маніпулятивними питаннями чи пропозиціями.
- **Боти:** Використання автоматизованих ботів для збору даних, анкетування або інструкцій із виконання завдань.

Потенційно початок вербування може виглядати так. Варто звертати увагу на мову. Проте, якщо текст звернення написаний українською, то він може містити “пекельні борошна” та інші одруківки чи граматичні помилки.

III. Робота з реальними випадками “Аналіз маніпуляції”

Матеріали:

Попередньо роздруковані тексти листування, аркуші для нотаток.

Процес проведення:

1. Об’єднайте учнів у пари або малі групи (по 3-4 особи)
2. Кожна група отримує набір із 7 прикладів переписок
3. Учні аналізують тексти, виявляючи:
 - Ознаки маніпуляції
 - Методи психологічного впливу
 - Мету того, хто маніпулює
4. Для кожного прикладу учні формують правильну відповідь або реакцію
5. Після завершення аналізу групи презентують свої висновки щодо 1-2 прикладів

6. Проведіть загальне обговорення та узагальнення виявлених технік маніпуляції

Приклади переписок для аналізу:

СИТУАЦІЯ 1:

Невідомий: Привіт! Бачу, ти живеш у [Назва міста]. Я теж звідти, але зараз в іншому місті.

Учень: Так, я звідси. А ти звідки знаєш?

Невідомий: У тебе в профілі написано. Слухай, чув що у вас зараз багато військової техніки. Це правда?

Учень: Ну є трохи.

Невідомий: Круто! Я колекціоную фото військової техніки для свого блогу про армію. Зробиш декілька фото того, що бачиш біля свого району? Просто цікаво, що у вас там.

Учень: Не знаю, мені здається це не можна фотографувати.

Невідомий: Та ну, всі це роблять. У мене вже 200+ фоток з різних міст від школярів. Це ж для особистої колекції, ніхто не заборонить. Я навіть заплачу тобі 500 гривень за кожне унікальне фото, особливо якщо з координатами чи точною адресою.

СИТУАЦІЯ 2:

Анонім: Привіт! Я працюю над соціальним дослідженням для шкіл України.

Учень: Привіт. Яким дослідженням?

Анонім: Вивчаємо, як працюють системи безпеки в школах під час воєнного стану. Твоя школа потрапила до вибірки.

Учень: А чому ви пишете мені особисто?

Анонім: Ми залучаємо учнів як "таємних дослідників". Це популярна методика. Потрібно просто відповісти на кілька питань про вашу школу.

Учень: Які питання?

Анонім: Наприклад, скільки охоронців у школі? У які години вони зазвичай перевіряють документи? Де розташовані камери? Чи є у школі сховище і де саме? Нам це потрібно для аналізу рівня захищеності шкіл. За участь надаємо сертифікат і подарунок.

СИТУАЦІЯ 3

Модератор групи: Увага всім! Проводимо соціологічне опитування про ефективність системи оповіщення повітряних тривог у вашому регіоні. Ваші відповіді допоможуть покращити безпеку цивільного населення.

Учень: А хто проводить опитування?

Модератор групи: Це анонімне дослідження для громадської організації. Питання стосуються винятково роботи системи оповіщення.

Учень: Добре, як можу допомогти?

Модератор групи: Відзначайте в нашій анкеті: 1) точний час початку тривоги у вашому районі; 2) час, коли ви чуєте сирени; 3) розташування найближчих до вас сирен; 4) скільки часу проходить від повідомлення у додатку до реального звуку сирен; 5) розклад, коли в школі проводяться навчальні евакуації; 6) місця, де у вашому районі найгірше чути сирени.

СИТУАЦІЯ 4

Невідомий: Привіт! Бачу, ти активний і розумний. Тобі подобаються комп'ютерні ігри?

Учень: Так, а що?

Невідомий: Круто! Я представляю таємну спільноту хакерів. Ми шукаємо талановиту молодь.

Учень: Хакерів? Це ж нелегально.

Невідомий: Ми займаємось етичним хакінгом. Це як гра, тільки в реальному житті. Хочеш приєднатись?

Учень: Не знаю... А що треба робити?

Невідомий: Спочатку пройти тестове завдання. Нічого складного – зібрати інфо про військових, які орендують квартири у твоєму будинку/районі: їхні імена, де служать, коли приходять/йдуть. Це просто тест на уважність. Успішно виконаєш – приймемо в команду та платитимемо за наступні завдання.

СИТУАЦІЯ 5

Незнайомець: Привіт! Ми проводимо збір на потреби ЗСУ в твоїй школі. Ти ж із [назва школи]?

Учень: Так, я там навчаюсь. А ви хто?

Незнайомець: Я координатор волонтерської групи. Твій класний керівник дав твій контакт, сказав що ти відповідальний.

Учень: Дивно, вона не казала мені...

Незнайомець: Можливо забула. У нас зараз терміновий збір на тепловізори. Можеш дізнатися, хто з військових проводив у вас уроки мужності? Нам потрібні їхні контакти та інформація про їхні підрозділи, щоб надіслати допомогу безпосередньо їм, без посередників. Також дізнайся у однокласників, чиї батьки служать, їхні позивні та місця дислокації – будемо адресно допомагати.

СИТУАЦІЯ 6:

Блогер: Запускаю новий челендж! Відмічайте на Google Maps місця, де бачите військову техніку, блокпости чи військових. Хештег #ВійськовіМісцяChallenge

Учень: А навіщо це?

Блогер: Для створення карти “безпечних коридорів”! Щоб люди знали, де є захист від ворога. Найактивніші учасники отримають призи та рекламу на моєму каналі з 50 000 підписників. Просто фоткай і додавай геолокацію!

Учень: Але чи не може ця інформація потрапити до ворогів?

Блогер: Не переживай! Доступ до карти буде лише у перевірених українців. Зараз всі так роблять. Я взагалі роблю цей проєкт на прохання волонтерів, щоб організувати логістику допомоги. Не будь параноїком.

СИТУАЦІЯ 7:

Журналіст: Вітаю! Я представник онлайн-видання. Пишу статтю про життя підлітків під час війни. Можу взяти в тебе інтерв'ю?

Учень: Можливо, але треба запитати батьків.

Журналіст: Звісно! Але спочатку хотів би зрозуміти, чи підходиш ти для статті. Розкажи, як змінилося життя у твоєму місті? Які військові об'єкти з'явилися поблизу?

Учень: Ну, життя змінилося...

Журналіст: Дуже цікаво! А ти не міг би показати на мапі, які саме зміни відбулися? Особливо цікавлять нові військові об'єкти, блокпости, місця базування техніки. Це для візуалізації вашого “нового життя”. Стаття буде про сильних українських підлітків! Твоє ім'я можемо не вказувати, якщо хочеш.

Проведення вправи онлайн:

1. Створіть віртуальну дошку із 7 полями ([Figma](#), [Lucid](#), [Miro](#) - на вибір).
2. В кожній зоні розмістіть текст переписки та шаблон для аналізу з полями:
 - Ознаки маніпуляції
 - Методи психологічного впливу
 - Мета маніпулятора
 - Правильна відповідь/реакція
3. Розділіть учнів на малі групи по 3-4 особи за допомогою функції "сесійні кімнати" (breakout rooms)
4. Надайте кожній групі доступ до віртуальної дошки з призначеними ситуаціями (1-2 ситуації на групу)
5. Поясніть, що кожна група має:
 - Проаналізувати отримані ситуації
 - Заповнити всі поля шаблону для аналізу
 - Підготувати коротку презентацію своїх висновків для всієї групи
6. Визначте час на роботу в малих групах (15-20 хвилин)
7. Під час роботи в групах викладач може "відвідувати" кожну сесійну кімнату для надання підтримки та відповідей на запитання.
8. Прорефлексуйте з дітьми відповівши на питання.

Аналіз ситуацій

1. Ознаки маніпуляції:
 - Намагання встановити "свій-чужий" зв'язок ("я теж звідти")
 - Пропозиція грошової винагороди за незаконні дії. *УВАГА! Вам ніхто ніколи не заплатить за цю роботу. Більше того, того, хто це робить "ліквідують" за непотрібністю.*
 - Нормалізація порушення ("всі це роблять")
 - Применшення ризиків ("ніхто не заборонить")
 - Запит на точні координати/адреси
2. Як реагувати?
 - НЕ РЕАГУВАТИ ТА НІЧОГО НЕ НАДСИЛАТИ.
 - Зробити скріни.

- Завершити спілкування.
- Розповісти про це дорослим.
- Повідомити СБУ у чат-бот t.me/spaly_fsb_bot

Основні аспекти цієї відповідальності включають наступне:

- Загальний вік кримінальної відповідальності в Україні становить 16 років. Однак, за окремі види злочинів, такі як тероризм, бандитизм або інші тяжкі злочини, кримінальна відповідальність може наставати з 14 років.
- Неповнолітні (віком від 14 до 18 років) підлягають менш суворим умовам кримінальної відповідальності. Закон враховує вікові та психологічні особливості розвитку таких осіб.
- Якщо дитина була завербована і вчинила злочин під впливом дорослих чи внаслідок примусу, це може бути враховано судом під час визначення міри покарання або можуть бути залучені примусові заходи виховного характеру.

ВИДИ ПОКАРАНЬ, ЯКІ СУД МОЖЕ ЗАСТОСУВАТИ ДО НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ:

• Штраф;	• Пробаційний нагляд;
• Громадські роботи;	• Обмеження волі;
• Виправні роботи;	• Позбавлення волі.

Відповідальність неповнолітньої особи:

За ККУ, диверсія є особливо тяжким злочином, відповідальність за ці дії, згідно з 113 статтею передбачає довічне ув'язнення. Проте, згідно зі статтею 22 ККУ, підлітки віком від 14 років можуть нести кримінальну відповідальність за тяжкі злочини, зокрема за диверсії. Це означає, що навіть якщо дитина вчинила злочин під тиском або за обіцянку винагороди, вона може отримати суворе покарання. Це до 15 років ув'язнення. На час розслідування, дитина буде перебувати у СІЗО. Якщо дії дитини не підпадають під визначення міри покарання, то за неї будуть нести відповідальність батьки.

Пом'якшення відповідальності:

Суд може врахувати, що дитина була залучена до злочину через обман, шантаж чи примус, але це не звільняє від покарання. Якщо особа добровільно відмови-

лася від злочину та допомогла запобігти його вчиненню, це враховується судом як обставина, що пом'якшує покарання.

Обговорення після вправи:

1. *Які спільні ознаки мають всі маніпулятивні повідомлення?*
2. *Які психологічні прийоми використовують маніпулятори?*
3. *Як протидіяти маніпуляціям?*

ПРИМІТКА

- Припиніть спілкування та заблокуйте користувача з повідомленням до t.me/spaly_fsb_bot
- Уникайте виправдань
- Посилання на законні обмеження та покарання
- Вимога офіційного підтвердження
- Виявлення суперечностей у запиті
- Звертайте увагу на граматику та помилки у тексті.

IV. Рефлексія

Запропонуйте дітям відповісти на питання:

1. *Як ви себе відчуваєте, коли говорите про такі небезпечні ситуації?*
2. *Як ви вважаєте, чи можна бути абсолютно безпечним в інтернеті?*
3. *Чому важливо обговорювати ці питання з друзями і сім'єю?*
4. *Чи є щось таке, що ви б хотіли дізнатися про інтернет ще?*

Важливо бути не тільки обережними, але й активно обговорювати ці теми з друзями, батьками та вчителями. Чим більше ми знаємо про небезпеки і правильні стратегії захисту, тим безпечніше будемо себе почувати у світі онлайн.